

TRASPASANDO FRONTEIRAS. TRADUCIÓNS DO GALEGO A OUTRAS LINGUAS

Fonte de consulta: *Index translationum* (UNESCO)¹

Leandro García Bugarín
Asociación de Tradutores Galegos

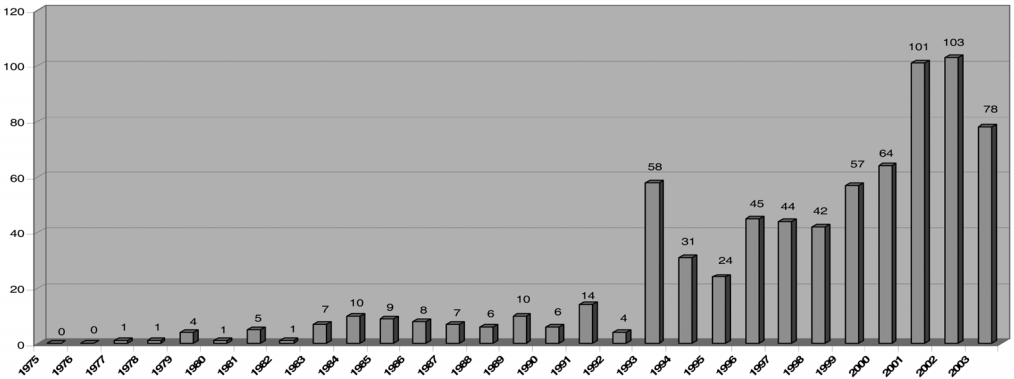
Este traballo constitúe unha achega simplemente cuantitativa ao tema das traducións da nosa literatura a outras linguas; non pretende, daquela, ser un estudo exhaustivo nin aínda menos un ensaio sobre este aspecto da tradución que xulgamos necesario (*vid.* Ana Luna Alonso en *Grial* 167, Galaxia, Vigo, 2005). Desexamos que os datos que aquí se amosan poidan ser utilizados para un achegamento a esta cuestión.

Pouco a pouco vaise coñecendo e recoñecendo a nosa literatura fóra do noso país. Se no ano 1975 (por tomar como punto de referencia unha data importante para a nosa historia, o final da ditadura franquista e o comezo da recuperación decidida da nosa cultura) non se traducía aínda ningunha obra de literatura galega a ningunha outra lingua, como tampouco así no ano seguinte, paseniñamente foron aparecendo cada vez máis traducións. Daquela, no ano 1977 atopamos, segundo as fontes de datos que manexamos, a primeira tradución do galego a outras linguas, en concreto ao castelán. Trátase dunha tradución realizada por Germán Cid Justo: *Cantigas en galego traducidas al castellano*, editada polo propio autor. Paralelamente ao moderno rexurdir da nosa literatura, logo de termos pasado pola longa noite de pedra, van aparecendo, timidamente, iso si, cada vez máis traducións de obras galegas a outras linguas. O teito témolo no ano 2002, con 103 obras traducidas, pero, a falta de datos do ano 2004, semella que este camiño ascendente queda truncado no último ano do que contamos con datos, o ano 2003, no que se rexistran soamente 78 traducións, un 24% menos que no ano anterior. Ignoramos polo de agora, coa información da que dispoñemos, cal será a tendencia en 2004 e 2005 e cal será a de anos futuros, pero posiblemente estea nas nosas mans facer que esas estatísticas tomen un camiño ascendente.

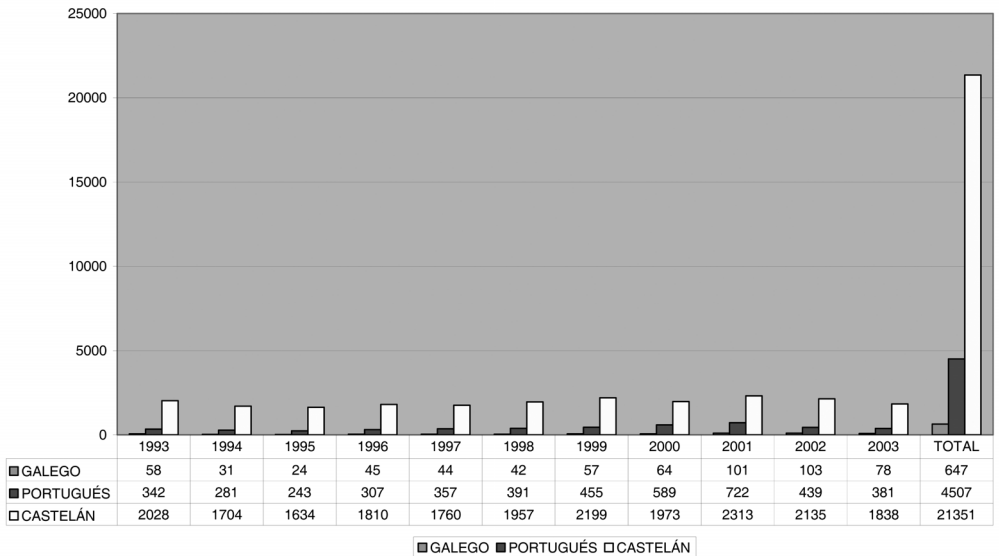
¹ Os datos manexados para a elaboración deste traballo foron tirados da páxina web do Index Translationum da UNESCO [<http://databases.unesco.org/xtrans/xtra-form.html>]. Existen máis posibles fontes das que nos podíamos ter servido, pero esta pareceunos a máis fiable e axeitada; iso non quere dicir que esta fonte non presente grallas ou erros, pero, polo que podemos observar na nosa análise dos datos, son mínimos. De aí, por exemplo a non coincidencia de números totais de traducións entre os datos que aquí presentamos e os fornecidos pola antedita fonte. Nos nosos datos están xa depuradas as supostas grallas.

Nº de traducións do galego a outras línguas 1975 - 2003

GRÁFICA 1. Nº de traducións do galego a outras línguas. Período 1975-2003

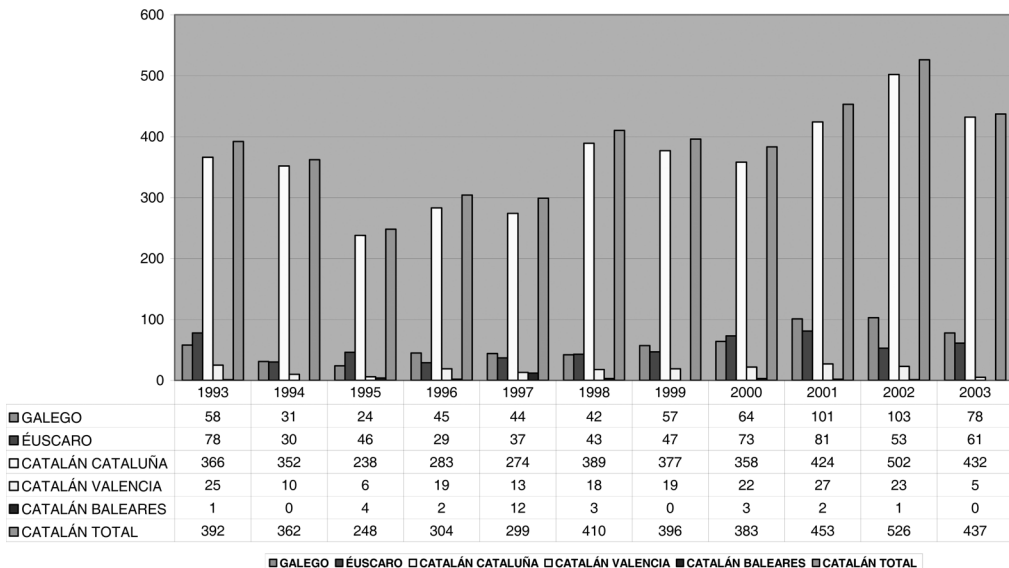
Non obstante, as traducións da nosa literatura a outras línguas están moi distantes en canto a cantidade, por exemplo, das traducións das nosas dúas línguas veciñas con Estado, do castelán nomeadamente, e aínda moi distante tamén das traducións do portugués, como podemos observar na gráfica.

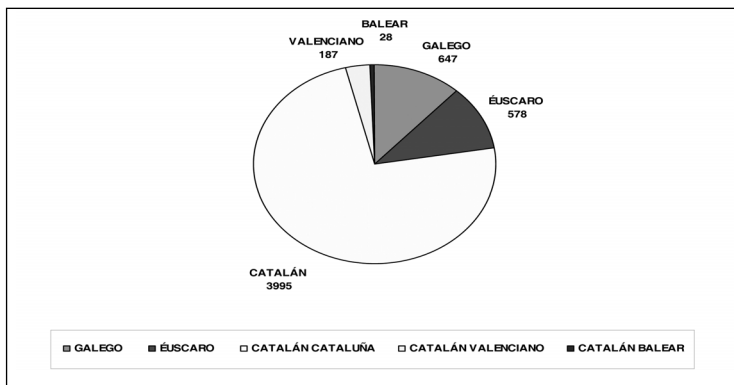
GRÁFICA 2. Gráfica comparativa de tradución de galego, portugués e castelán a outras línguas: 1993-2003

Na comparación do número de traducións das outras linguas do Estado con status, o éuscaro e mais o catalán (incluíndo as distintas variedades desta última lingua) observamos un paralelismo entre o portugués e mais o catalán, malia ser a primeira unha lingua con Estado e a segunda non; e unha lixeira vantaxe do galego sobre o éuscaro, posiblemente debido á maior dificultade do coñecemento do vasco.

Traducións de galego, éuscaro e catalán a outras linguas

TOTAIS 1993 - 2003

GRÁFICA 3. Gráfica comparativa de traducións de galego, éuscaro e catalán a outras linguas: 1993-2003

No tocante ás linguas de destino das traducións da nosa literatura, observamos que a meirande parte delas son vertidas ao castelán; o catalán, o vasco e linguas que están comezando a ter produción literaria propia como o asturiano, o valenciano e mais o aragonés, nesta orde, son tamén destinos das traducións da nosa literatura. Isto fainos pensar en que practicamente só se nos coñece no noso ámbito estatal; moi pouco, polo de agora, fóra das nosas fronteiras, se exceptuamos o en certa medida salientable número de traducións ao inglés. O resto das linguas non deixa de ter unha presenza meramente testemuñal, como é o caso do francés ou do portugués, ou anecdótica, como nos casos do bretón, do croata ou do noruegués.

Debemos sinalar tamén o progresivo aumento de traducións ás linguas estatais ano a ano, agás o estancamento xa comentado do ano 2003.

TÁBOA DE TRADUCIÓNS DO GALEGO A OUTRAS LINGUAS QUINQUENIO 1999-2003

	1999	2000	2001	2002	2003	Total
español	31	37	52	66	53	239
catalán	9	13	23	18	7	70
vasco	6	5	19	9	5	44
inglés	4	5	2	7	4	22
asturiano	3	2	4	—	4	13
francés	—	1	—	2	2	5
portugués	1	—	—	1	1	3
valenciano	2	—	—	—	—	2
aragonés	—	—	—	—	1	1
bretón	—	1	—	—	—	1
croata	—	—	1	—	—	1
múltiples l.	1	—	—	—	—	1
noruegués	—	—	—	—	1	1
Total	57	64	101	103	78	403

Resulta moi reveladora tamén a análise realizada tendo en conta os temas das obras traducidas. Partindo da base de que sabemos que a catalogación en xéneros literarios é unha convención e que como tal pode ser obxecto de discusión, xulgamos porén operativa esta clasificación para clarificar o estado da cuestión. A chamada Literatura Infantil e Xuvenil (LIX) é a que rexistra o maior número de traducións das nosas letras, seguida, a unha considerable distancia xa, do xénero que demos en chamar Narrativa (“literatura para adultos”, para entendernos) e, sorprendentemente, do xénero que chamamos

Artes. A poesía e mais o ensaio teñen unha presenza significativa e o resto de temas amosan unha presenza tamén anecdótica, como a Filosofía, a Historia, a Xenética ou a Teoloxía, por poñer uns exemplos.

A Literatura Infantil e Xuvenil, como dicíamos, é a que conta con maior número de traducións. Aquí, paralelamente ao que ocorre coas traducións doutras linguas ao galego, o mundo do ensino pode ser o que mova esta tendencia de traducións, así como os proxectos compartidos entre distintas editoriais do Estado que intercambian a súa produción nas distintas linguas. Hai outra razón se cadra, a nosa produción literaria neste eido vén adquirindo unha progresiva calidade e especialización, merecente da atención de editoras foráneas ou estranxeiras.

TÁBOA DE TRADUCIÓNS POR XÉNEROS QUINQUENIO 1999-2003

	1999	2000	2001	2002	2003	Total
Lit. inf. xuv.	24	30	67	70	36	227
Narrativa	16	16	18	11	13	74
Artes	4	6	1	11	9	31
Poesía	3	2	5	2	5	17
Ensaio	2	3	7	4		16
Teatro	1			1	3	5
Pedagogía	1	3				4
Cómic	1				3	4
Xeografía				1	2	3
Xornalismo			1	1	1	3
Camiño Santiago	2					2
Dereito				1	1	2
Viaxes	2					2
Biografías					1	1
Filosofía					1	1
Heráldica	1					1
Historia					1	1
Informática			1			1
Lit. mediev.		1				1
Medicina		1				1
Ecoloxía					1	1
Organización empresarial			1			1
Psicoloxía					1	1
Teoloxía				1		1
Urbanismo		1				1
Xenética		1				1
Total	57	64	101	103	78	403

Fornecemos a seguir unha táboa onde constan as autoras e autores máis traducidos no último quinquenio. En cada ano computado aparecen na primeira columna o número de traducións de cada un dos autores e en segundo lugar o número de títulos traducidos, pois na meirande parte dos casos unha obra é traducida a máis dunha lingua, especialmente entre as distintas linguas do Estado español. Aparecen ordenados autoras e autores pola última columna do total, correspondente ao número de títulos traducidos; a primeira columna do total corresponde ao número de traducións.

AUTORAS E AUTORES TRADUCIDOS QUINQUENIO 1999-2003

	1999		2000		2001		2002		2003		Total	
	trad.	títul.	trad.	tít.	trad.	tít.	trad.	tít.	trad.	tít.	trad.	tít.
Fina Casalderrey	4	4	3	3			13	5	7	4	27	15
Manuel Rivas	8	6	7	3	4	4	5	4	3	3	27	8
Agustín Fdez. Paz	4	4	5	4	8	4	5	5	4	3	26	13
Xoán Babarro					8	4	9	4			17	4
Marilar Aleixandre	8	2	2	1	2	2	1	1	2	2	15	5
Marisa Núñez			4	2	9	3	2	2			15	3
Xosé Ballesteros	1	1	2	1	4	3	7	3			14	6
Gloria Sánchez			3	3			3	2	5	4	11	8
Paula Carballreira			3	1	5	2	2	2			10	3
Suso de Toro			2	2	2	2	2	2	2	2	8	5
Álvaro Cunqueiro	2	2							4	3	6	6
X. Mª Á.Caccamo			1	1	4	1					5	2
X. Mª Heras Varela			2	1	1	1	2	1			5	3
Miriam Sánchez					3	1	1	1			4	1
Raquel Méndez					2	1	2	1			4	2
Carlos Casares			1	1					2	2	3	3
Charo Pita							3	1			3	1
Clodio Glez. Pérez									3	1	3	1
Eva Mejuto							3	1			3	1
Mar Costa Alfonso									3	1	3	1
Oli (Xosé M. Glez.)					3	1					3	1
Tareixa Alonso							3	1			3	1
Xelís de Toro	3	1									3	1
Alfredo Conde							2	2			2	2
An Aalfaya					2	1					2	1
Kiko Dasilva							2	1			2	1
Mª Dolores Hermida					2	1					2	1
Mª X. Queizán	2	1									2	1
Manuela Rodríguez									2	1	2	1
Pintor N. / López G.							2	1			2	1
X. A. Neira Cruz									2	1	2	1
X. Couto Palmeiro					2	1					2	1
X. L. Méndez Ferrín	2	2									2	2

Presentamos unha derradeira táboa que relaciona as obras máis traducidas no último quinquenio, onde volvemos constatar a presenza maioritaria de traducións de obras galegas de Literatura Infantil e Xuvenil.

OBRAS MÁIS TRADUCIDAS NO QUINQUENIO 1999-2003

OBRA	XÉNERO	AUTOR/A	nº trads.
<i>O lapis do carpinteiro</i>	Narrativa	Manuel Rivas	9
<i>¿Que me queres, amor?</i>	Narrativa	Manuel Rivas	8
<i>Lapadoiras, Sacaiñtos e Cocón</i>	LIX	Marilar Aleixandre	6
<i>A cebra Camila</i>	LIX	Marisa Núñez	6
<i>O pito cairo</i>	LIX	Marisa Núñez	6
<i>A banda sen futuro</i>	LIX	Marilar Aleixandre	5
<i>O boneco de neve</i>	LIX	Xoán Babarro	5
<i>Mateo</i>	LIX	Paula Carballeira	5
<i>Ela, maldita alma</i>	Narrativa	Manuel Rivas	5
<i>Dinosaurio Belisario</i>	LIX	X. M. ^a Álvarez Cáccamo	4
<i>O lazo de patinar</i>	LIX	Xoán Babarro	4
<i>A néboa das escondidas</i>	LIX	Xoán Babarro	4
<i>Paco</i>	LIX	Paula Carballeira	4
<i>Un can no piso</i>	LIX	Fina Casalderrey	4
<i>¿Onde perdeu Lúa a risa?</i>	LIX	Miriam Sánchez	4
<i>O avó sae de paseo</i>	LIX	Fina Casalderrey	3
<i>A avoa ten unha menciña</i>	LIX	Fina Casalderrey	3
<i>A avoa non quere comer</i>	LIX	Fina Casalderrey	3
<i>O avó é sabio</i>	LIX	Fina Casalderrey	3
<i>Avenida do Parque, 17</i>	LIX	Agustín Fernández Paz	3
<i>O laboratorio do doutor Nogueira</i>	LIX	Agustín Fernández Paz	3
<i>No corazón do bosque</i>	LIX	Agustín Fernández Paz	3
<i>O arco da vella</i>	LIX	Xoán Babarro	3
<i>Lucinda e o inspector Vinagre</i>	LIX	Marisa Núñez	3
<i>Tío lobo</i>	LIX	Xosé Ballesteros	3
<i>O coelliño branco</i>	LIX	Xosé Ballesteros	3
<i>O frutista de Hamelin</i>	LIX	Xosé Ballesteros	3
<i>Poucapalla</i>	LIX	Xosé Ballesteros	3
<i>O trompetista e a lúa</i>	LIX	Xelís de Toro	3
<i>A moeda de ouro</i>	LIX	Mar Costa Alfonso	3
<i>Compostela, a historia dunha lenda</i>	Cómic	Clodio González Pérez	3
<i>O galo Quirico</i>	LIX	Tareixa Alonso	3
<i>Igor</i>	LIX	Charo Pita	3
<i>A casa da mosca chosca</i>	LIX	Eva Mejuto	3
<i>Once damas atrevidas</i>	LIX	Oli (Xosé M. González)	3

Á vista do panorama de obras galegas traducidas a outras linguas, e comparando estes parámetros cos das nosas linguas veciñas, con Estado ou sen el, podemos concluír en primeiro lugar que a nosa Literatura Infantil e Xuvenil goza de boa saúde e que está recoñecida fóra das nosas fronteiras. Cando falamos de Literatura Infantil e Xuvenil temos que facer referencia tamén ás nosas ilustradoras e ilustradores, gañadores de premios de recoñecida sona fóra do noso país e cuxos traballos constitúen unha parte indivisible das obras traducidas.

Debemos cuestionarnos, non obstante, que ocorre coa nosa “literatura para adultos”, coa narrativa, o ensaio, a poesía, o teatro... ¿Por que estes títulos non se traducen coa mesma profusión que se traduce a nosa literatura infantil e xuvenil? As razóns poden ser moitas e moi variadas e complícase máis a cuestión de analizarmos un por un os xéneros literarios. O problema radica, probablemente, na difusión destas obras, non, evidentemente, en termos xenéricos, na súa calidade. Moi pouca xente coñece a nosa literatura fóra das nosas fronteiras e só agora comezan a soar Manuel Rivas, Suso de Toro, Álvaro Cunqueiro, Carlos Casares, Alfredo Conde ou Méndez Ferrín, entre outros, como podemos observar (e por esa orde) na nosa táboa de autores máis traducidos. Unha das posibles razóns desta escaseza de traducións nestes casos concretos pode ser a xa mencionada, referente a que estes xéneros literarios non forman parte daqueles proxectos editoriais comúns entres distintas editoras do Estado e, así, non aparecen estes autores en catálogos en castelán, por exemplo.

Como vemos, só cruzan as fronteiras algúns dos nosos narradores, pero nada ou case nada se traduce do noso ensaio (¿se cadra porque boa parte do que se publica só trata temas de noso?), da nosa poesía (isto sorprende máis ao ser este xénero o que tradicionalmente representou nun principio a nosa literatura; hoxe só se fai eco da nosa poesía case exclusivamente o mundo editorial catalán) ou do noso teatro (con ser este se cadra o xénero que máis pulo adquiriu nos últimos anos).

Algo falla no sistema que fai que caíamos nunha sorte de autofagocitose literaria, non porque non bebamos de fontes alleas, que afortunadamente e grazas aos esforzos de tradutores e de editoriais si sabemos o que se escribe polo mundo, senón porque só nós consumimos a nosa propia literatura. ¿Por que títulos que acadan un elevado recoñecemento entre nós non chegan a lectores doutros países?

Descartando, como dixen con antelación, a falta de calidade da nosa literatura, é evidente que a eiva está na difusión. ¿E como se consegue unha boa difusión, á parte de coa realización de grandes investimentos? Pois non é unha cuestión de doada solución nin de solución inmediata, pero seguramente axudaría unha política de “promoción externa da nosa cultura”, como parece que se quere abordar desde as novas instancias do noso goberno, por exemplo co anunciado Instituto de Cooperación Rosalía de Castro. Haberá que agardar a

ver en que sentido se plasman esas intencións e conceder un tempo prudencial para ver os resultados de tal política. Axudaría tamén un afianzamento e consolidación dos plans específicos de difusión da nosa literatura nas 41 cátedras de lingua galega ou similares en Universidades estranxeiras, formando especificamente o alumnado para que poida traducir as nosas autoras e autores ás súas propias linguas e cun plan de acompañamento para as relacións coas casas editoriais dos diversos países onde existan estudos sobre a nosa lingua e literatura. Froitos do bo desenvolvemento destas políticas son, por exemplo, as traducións auspiciadas polos distintos obradoiros de tradución existentes na Gran Bretaña (Oxford, nomeadamente), tales como unha escolma de relatos breves de X. L. Méndez Ferrín, *Vento ferido*, de C. Casares; *Cousas*, ou *Sempre en Galiza* (en preparación este último por parte de Craig Patterson) de Castelao.

Pero tamén axudaría unha maior fluidez na comunicación entre as editoriais do país e as foráneas, tanto as do Estado coma as do resto do mundo coas que tradicionalmente mantemos relación. Así como un máis fluído intercambio de “material”. ¿Por que non probamos a abrir o noso mercado ofrecendo a nosa literatura máis escolmada, tanto a “clásica” (os nosos autores máis “universais”, polos temas que tratan) como a actual (cada vez con máis pulo nesta segunda etapa dourada das nosas letras) a editoras doutros países coas que mantemos unhas máis ou menos fluídas relacións editoriais?

Se cadra a maior eiva neste sentido sexa a total ausencia de axencias literarias no noso país que sexan quen de facer coñecer as nosas autoras e autores, que sexan quen de promocionar os nosos *boom* literarios para que non queden unicamente en éxitos de venda no noso país. Temos que darnos a coñecer. As nosas institucións culturais teñen moito que facer aínda neste sentido, mesmo auspiciar esas axencias literarias das que falabamos.

